

I

Nejmladší básnická generace česká vyšla většinou z obludného objetí světové války. Místo škol, vykládajících i přežvukujících věčné i časové pravdy, učila tuto mládež křičící a hladová ulice, učily ji fronty na chleba a na lidské maso, hlad duševní i fyzický a z něho rostoucí žádostivost života i vyžití.

Lidé zůstávají sice malí i ve velkých dobách, ale touží nicméně po velkých věcech. Národní revoluce — nebylo to dobrodružství dost silné, aby mohlo strhnout básnivého ducha? Ale národní revoluci, jak se zdá, se to nepodařilo. K tomuto rozpoznání stačí přece jediný pohled na naši literaturu. Máme nacionální básníky — ani jeden z nich nevytvořil lyrický, neřkuli dramatický monument roku 1918. Co napsal A. Sova a V. Dyk, jsou jen vášnivě míněné, srdečně procítěné poznámky na okraj doby. Ovšem jsou tu legionáři, je tu jejich přínos, román legionářský. Medek, Kopta. U prvního patetická, u druhého láskyplně citová kronika bojů na Rusi, kronika a ne román. A zvláště u Medka úplný provincialismus, naivní velikášství nacionální, neschopnost promítnout český boj na Rusi do světového dění.

A tak zatímco opojení národním vítězstvím zůstalo jaksi na povrchu, byl to společenský proces sociálně revoluční, jenž zvrátil duchy u nás uvnitř. Generace mladých básníků vystupovala pod značkou sociální, proletářské poezie. Antonín Sova svou poválečnou lyrikou, F. X. Šalda svými dramaty šli vstříc

tomuto proudění doby. Osou veřejného života stal se problém sociální revoluce. Krátká oblibenost francouzských literárních humanistů Duhamela a Vildraca zmizela, mládež opustila je právě proto, že nepostačovali jejímu sociálnímu tempu. Ruská revoluce podobně jako kdysi francouzská zmobilizovala načas všechny čerstvé literární síly. Když přehlédneme dílo zesnulého Jiřího Wolкера, nemůžeme nevidět, že bez ruské revoluce, bez českého komunismu nebylo by možným. Dělník vystupuje tu ne už jako objekt charity a soucitu, ale jako revoluční a tvůrčí typ, jako nositel společenského převratu. On a práce stávají se svědomím básnického díla, svědomím dokonce osobního osudu básníka. Ve Wolkerovi čteme:

Človče, ženo,
má milenko čistá,
tvá podoba bolí a hrozně se ptá:
Kdo ví, zda život svůj žijeme sami.
Kdo ví, zda hvězda nad hlubinami
z bahenních kořenů nevykvétá?

Rudá hvězda revoluce oslňuje básníky velké i malé, proletářské i — buržoazní. Těch sociálních dramát zrozených z konjunktury! Karel Čapek, jenž se nerozehřál pro nacionalismus ani pro revoluci, jsa z filosofické nouze radostným vyznavačem mizerné skutečnosti, jeví se nicméně ve svých divadelních hrách kýmsí, jenž strhuje špinavé lesklé hadry ze sociální současnosti. Neodsuzuje ji sám, nechává ji odsuzovat diváky, kteří postrádají jeho světácko-relativistické rovnováhy, jeho spokojenosti s nedokonalým.

Ale revoluce trvá již příliš dlouho. Z periody dramatického zápasu dostává se komunistické Rusko do periody houževnaté, všednodenní práce; sociální proces evropský jeví se vleklou krizí neviditelného zániku kapitalismu. To, co bylo romantického a gigantského v revoluci pro oči básníků nedočkavých na oslnivý konec starého světa, je již dějinami.

Jaroslav Seifert, jenž napsal knížku revolučních básní, v nichž odříká se domácího štěstí se svou milou, aby mohl jít umřít na barikády, počíná pojednou psát verše o všech krásách

světa, verše z gruntu nesrozumitelné dělníkům, ale plně odpovídající jeho umělecké poctivosti a víře. Nechce revolucionovat, nechce myslit ve verších, nechce odkrývat v poezii bídu a klnout kapitálu, chce smavou krásu, hru půvabných slov, ne poezii životního nedostatku, ale poezii přebytku a překypění, poezii nedělních odpůldnů, výletů, kaváren, oživených bulvárů, ticha, noci, klidu a míru, jak formuloval to za Devět-sil Karel Teige. Mohlo by se to jmenovat dezercí, ale nezapomínejme na logiku vývoje, na hlas skutečnosti. Poezie V. Nezvala i poslední poezie Seifertova není sociální, ale — je nesociální? Rozmyslíme-li si to, musíme říci, že ne. Neboť v opačném případě museli bychom obvinít z nesociálnosti i dělníka, jenž nechte pouze svůj revoluční orgán, nestávkuje jen, nezatíná zbytečně pěsti, ale chodí také do biografu, tančí, miluje, čte romány, tělocvičí a skautuje, hraje fotbal. Ani za revolučních dnů nezapomínali lidé chodit do divadel, dojímat se velikými láskami, měsíční nocí, smát se klaunům. Chce se nám žít i za mizerného režimu kapitalistického, tím spíš, že uvědomělý dělník cítí již dávno před revolucí své právo na sebeurčení a na svět. Nuže — a nyní ti, kterým je dáno umění vyslovit se literárně, vyjadřují tentýž proces ve svých verších. Citoval jsem již v referátu o Nezvalově Pantomimě jeho verše, jež napsal o Leninovi a jež se na prvý pohled mohou zdát rouhačstvím vůči duchu tak střídmemu a ledově exaktnímu. Lenin — podle Nezvala moderní Dionýsos! Dionýsos, bůh vína a rozkoše! A přece — není právě zde, v tomto pojetí Lenina klíč k tomu, co spojuje „poetismus“ našich mladých s revoluční sociální vírou, zdánlivě tak cizí jejich rozkošnickému téměř pojetí umění?

II

Lenin-Dionýsos, to je ten, jenž vrací utlačенému lidstvu radost ze života. Revoluce — k té je Seifertovi i Nezvalovi nutně zapotřebí barikád. Rozhodně jim v básních nepřichází

na mysl, že by to byl problém hospodářské a organizační techniky.

Zelený stůl podpíral ruce staré vládě
patnáct tisíc revolucionářů stálo na barikádě
Něco mne přesahuje a něco mi chybí
a Komunistický manifest ten se mně strašně líbí
Největší kokardu mně dejte udělat
A od vojáka vojákovi
kamelot rudou kokardu připíná
a bodáky napřažené k boji
padají na zem jak jiskry z komína
a celá barikáda volá Tak přec čert to ví
ztratili jsme okovy

Tedy barikáda a kokardy. Ještě jasněji vyslovuje se Nezval pro veselost sociální revoluce v Depeši na kolečkách:

1. obchodník:

Situace je zlá. Můj soukromý telefon mně právě sdělil, že takzvaná světová revoluce se zvrhla v maškarádu.

2. obchodník:

To je velmi zlé. Dokud tekla krev, měli jsme po ruce vojsko.

3. obchodník:

Ano, dokud takzvaní revolucionáři plačtivě spílali, bylo dobře.

4. obchodník:

Veselost je zbraní, proti které jsme bezmocní.

5. obchodník:

Nedá se podplatit.

Vidíme, jak Nezval usuzuje o revoluci. Chce ji mít veselou, vtipnou. A hlavně, musí to být revoluce pro oči, hezky okázalá. Proto vymyčuje i z poezie všecko „plačtivé spílání“ proletářské poezie, třeba i Wolkerovy, chce mít i dělníky veselé a Lenina přeformoval si na Dionýsa. Jaroslav Seifert hodně primitivně kdysi vyslovil ve verších naději, že i my, proletáři, si sedneme jednou k plným stolům masa, ryb, sýrů, vína a kořalek, a když

to sečteme dohromady, jsme u toho, co jsme chtěli dokázat: nejmladší tato poezie, jež nechce být proletářskou co do tendence, není jen ozvukem a někde i pazvukem cizích vzorů, jakéhosi lartpourlartismu, ale i lidově primitivního pojetí revoluce, masového duševního ovzduší, v němž žijeme.

Je netragická a protitragická, právě tak jako netragické a protitragické je veřejné mínění dneška. Čím mizerněji se nám vede, čím chaotičtější jsou vyhlídky, tím vášnivěji chce se lidem do tance, do opojení. Je to reakce na tragičnost veliké války, jež zábila nás až do kostí, je to reakce na revoluční naděje, jež nevyplňují se dost rychle. Ze dvou možností, veselit se nad sopkou, na jejíž ohnivý výbuch čekáme, nebo reptat či klímat únavou z času, jež nás neposlouchá — není lepší ta první možnost?

Proletariát, příznějme si to, sní dnes právě tak jako Devěsil. Jeho obrazotvornost vyburcovaná revolučním vlnobitím rozpíná se po kouzelných barvách světa, jež má být náš. Mladý soudruh, jež poslal naši tiskové komisi své náměty na chystaný zábavný časopis, píše: „Náš časopis musí nalézt cestu k mládeži. Aby nás mládež našla, musíme jí jít vstříc, a to tím, co mládež láká a zajímá. Je to předně sport, skauting, biograf, dobrodružný a cestovatelský román. Mládež má plno obdivu jako vždy pro hrdinství. Dnes je hrdinou letec, boxer, cestovatel bez peněz. Je touha po poznávání cizích krajů a zvyků. Věnovat pozornost (zvláště v ilustracích) Rusku, Číně, Japonsku, Egyptu.“

Smysly, jež nahradila válka a poválečný kapitalismus studeným intelektem, hladovějí a hledají si cestu k životu. Mravní a myšlenkové přibližování se k věcem ztrácí svůj půvab u mladé generace, jejíž souvislost s vývojem a tradicí přerвала válka a jejíž láska k životu je vybičována hmotnou i duchovně nejistotou dneška. Film, toto umění 20. století, velmi radikálně odnaučil diváky myslet a přijímat rozumovými funkcemi. Tu práci musíme podnikat nad knihou, při níž je nám stále něco domýšlet a dostavovat nad mrtvým slovem a abstraktním pojmem, ale z plátna v kinu přecházejí nárazy dojmů rovnou

očima na citové struny. Život splývá tu s iluzí a iluze s životem, a je-li nám k rozkoši z filmu třeba inteligence, tož je to inteligence oka a obrazivosti.

Pohleďte na plná kina, oživenou slávu cirkusů, na rozmach pohyblivého sportu, jež stal se divadlem, místo aby byl hygienou, není to doklad, že z nejmocnějších faktorů ducha je dnes planoucí fantazie? Lidé odměňují se sami za nucené podřízení se dnešní společenské anarchii zvichřením dobrodružných prvků a sil svého nitra. Myslitelé upadají ve vážnosti. Svět má rád muže činu a vtipu, dáváje na jedné straně přednost dobytelským kapitalistům, na druhé praktickým revolucionářům před hloubavými maloměšťáky a trpělivými sociálpatrioty.

Doba nechce utrpení. Chce si zpívat, třeba na kraji propasti, a není tedy divu, že i mladí básníci chtějí zpívat, opěvat především. Divy technické civilizace podávají si ruku s hrůzami politického a hospodářského rozvratu v poezii našich důvěřivých Nezvalů a Seifertů v podivuhodné idyle. A nakonec čím jiným jsou ty jejich okázale proslovované programy hlásající literaturu, jež nechce být literaturou, sladkou poezií, jež nechce být úvahou, ale skutečností jako strom nebo láska, než vášnivou touhou po štěstí, jehož svět nemá, které jedni nenávratně ztratili a jehož si druzí ještě nevybojovali?

Jiná je otázka, může-li tato poezie, protitragická a vědomě, úmyslně odideologizovaná až do dětské pudovosti, obsáhnout tolik života, aby byla práva všem jeho hnacím silám, aby byla nositelem nejen jakéhosi duševního záplivu mládí, ale i životní zralosti, aby zkrátka nebyla jen četbou pro naše usnutí v kouzelný sen. Aby jsouce proti myšlení veršem, nezapomněli tito mladí básníci myslet vůbec.

III

Devěsilovská chvála skutečnosti smyslové chová v sobě paradox. Přimyká se k jedné skutečnosti jen tím, že odmítá co nejrozhodněji skutečnost druhou. Přemáhá tragiku a rozvrat

doby plavbou do sladkého zálivu citového ticha, utká ze zmatku a svárů otázek společenských na ostrov smyslů, kde si lidé kouzlí iluzi štěstí a životní plnosti, zakoktávají se dětinským smíchem a obdivem ke kladným prvkům doby. Zrovna tak dav rozlišuje si dnes zájem veřejný a soukromý, v biografích, na hřišti a v tančárně zapomíná na své sociální bolesti, aby si mohl srknout v pokoji z číše radostného opojení. Světový názor Devětsilu je marxistický, ale světový názor nemá nic společného s „poetismem“.

„Poetismus“ budiž svět sám pro sebe, nemějž nic společného s filosofií, politikou, s jakoukoli úvahou rozumovou, zrovna tak jako parní pluh nebo fotografie. Pluh je, aby oral, fotografie, aby ukazovala věrně, poezie, aby dojmala. Krása pro krásu, radost pro radost. Mají rádi Chaplina, protože přišel, podle Ivana Golla, aby vrátil úsměv usouzenému lidstvu. Úsměv, nic víc. V tom budiž blahodárná, léčivá síla nového umění. V tom je jistě i sociálnost této poezie. Mít zase zdravé smysly, živou obrazivost!

Teige mluví ve svých studiích s velikým opovržením o Proletkultu, o jeho snaze učinit i umění nástrojem revolučního boje.

Tento strach z tendence, z racionálního živlu v poezii, odůvodňovaný snahou po čistotě básnivých funkcí, má také ovšem jiný kořen. Primitivní cit, smyslná obraznost dovedou celkem lehko vytvořit lehoučké, vzdušné umělecké dílko. Vedou ke kráse bez boje, hromadí barevné bubliny bez pochyb v jejich účelnost a smysl. Umělec naopak, jenž otevře svou pracovnu vpádu celého světového názoru, stává se hříčkou trudného, dramatického boje o výraz, rozšiřuje své zorné pole na fakta nekontrolovatelná instinktem puberty, snem zamilovaného a úsměvem roztouženého, a nalézá rytmus ne z milosti věcí, nýbrž ze zápasu s nimi. A tu ovšem snáze ztroskotává, tu ovšem se rychleji vyčerpává — není-li zrovna velkým umělcem. Jako ve Francii, tak i u nás ženou se proto mnozí mladší k jakémusi soukromému, drobnému formátu uměleckému, jenž se snadno dá harmonizovat, předem obme-

zovat podle šíře a hloubky talentů. Malá sklenice, ale moje!

A ještě nadto: Mladý umělec dneška, stejně jako dělník, přijímá lehce revoluční společenské programy. Program je teorie, ale život, respektive umění je praxe a my vidíme, jak daleká je cesta od revolučního křiklounství k revolučnímu činu, jak žárlivě zdůrazňuje tak mnohý socialista rozdíl mezi svým organizovaným a soukromým „já“. Ještě přirozenější je, že revoluční víra umělcova nemusí ještě znamenat prolnutí umělcova díla revolucionismem. Teige ukazuje bystře, že tendenční poezie proletářská neliší se mnohdy výrazem od obdobné poezie měšťácké, že se tu hromadí kýč na kýč. Ale čím se liší od měšťáctví protitendenční poezie poetistů!?

Civilizační vkus mladých, jejich exotismus je společný zrovna tak buržoazii jako proletariátu. I liberalismus i socialismus vycházejí z víry v civilizaci. Jenomže právě civilizace to byla, jež učinila problém ze všech lidských vztahů, jež přinesla na svět semena nových svárů a rozbrojů, jež zdramatizovala klidnou idylu i majestátní epičnost života našich předků, jež rozkolísala póly lidské duše od nejhoroucnějšího optimismu k nejčernějšímu pesimismu. Civilizace je východ na novou cestu, na nová dobrodružství. A co vidíme u buržoazie? Na jedné straně využití civilizace k třídní nadvládě, na druhé straně sklon k životnímu rozkošnictví, k sebevědomému stanutí na využitých výhodách, k obžerství pocitem moci v žranicích, v lásce i v umění. Exotický román posledního desetiletí je právě výkřikem vítězství kapitalistické moci nad světem. Francouzská poezie nové doby je chvalozpěvem na dovršenou kulturu forem, k níž předpoklady dalo totéž vítězství kapitalistů. Svět je dobyt, užijeme světa! Velicí objevitelé průmysloví, techničtí, filosofičtí a umělečtí nalili nám (tj. vládnoucí třídě) nápojů všech barev, chuti všech kontinentů, vůně všech sluncí a ras — míchejme si je, kombinujme barvy a chuti a rasy, pronášejme přípitky nad šumící pěnou vína života. To dělal Marinetti, Apollinaire, Goll, Cocteau — sami v jádru pěna z pěny životního opojení evropské buržoazie, stíny velikého stínu Walta Whitmana, opravdového dobyva-

tele, jenž zpíval chvalozpěv uprostřed boje, jehož se sám zúčastnil, jsa stejně velkým básníkem i bojovníkem za nový život.

Básnický optimismus našich „poetistů“ má velmi blízko k tomuto světovému opojení jisté části nového umění. Je sladkým darem temperamentu třeba u Víta Nezvala, ale měl-li by být označován za fakt generační, pak může být jen přechodnou hrou, formou umění pro umění, vědomým útekem z doby, jež se musí k pravému optimismu teprve probojovat. Proč ne optimismus, nese-li v sobě pečeť bojovné víry? Optimismus a veselí, jež nese ráz idyly jako rokoková poezie, může však být jen umělou, skleněnou dekorací, barevným lustrem nad špinavým sálem, uměním výjimky a — romantismem.

A tak věříme-li, že i „poetismus“ plní funkci sociální svým těsným přimknutím ke konkrétnímu životu, svou dojmovou bezprostředností, nemůžeme nevidět, že je v jádru uměním úzkým, jež vyjadřuje jen životní snovost a pasivitu, nikoli však životní aktivitu.

(Rudé právo, 19., 20. a 27. listopadu 1924)

EDIČNÍ POZNÁMKY A VYSVĚTLIVKY

Svazek tvoří první část čtyřdílné edice Avantgarda známá a neznámá. Těžiště uměleckých proudů a směrů tkví samozřejmě v jejich tvorbě, avšak dobové manifesty a polemiky přispívají k jejímu porozumění.

Naše edice nechce dublovat, vyhýbá se proto některým materiálům, které už byly častěji publikovány. Protože souborné edice díla Teigova a Nezvalova zahrnuly jejich teoretické a polemické projevy z dvacátých let, zařadili jsme do tohoto svazku jen ty stati, které jsou pro pochopení dobového kontextu naprosto nutné (např. manifesty poetismu apod.). Soustředili jsme převážně pozornost na materiály méně známé, ale pro vývoj avantgardy příznačné. Tak např. přibližujeme pro dnešního čtenáře projevy otiskované v brněnské Rovnosti, které jsou zatím nesnadno dostupné; podstatná část sporů o náš expresionismus se odehrávala právě zde. S Rovností spolupracovali na počátku dvacátých let Artuš Černík, Jaroslav Seifert, své příspěvky sem posílá i Karel Teige. Zařazujeme i část Götzových programových a polemických statí uveřejňovaných v deníku Socialistická budoucnost. V úplnosti jsme ponechali anketu o proletářské literatuře, která probíhala v časopise Most (na jaře 1922). Poměrně značná pozornost je věnována polemikám o proletářskou poezii, protože v poslední době byly tyto projevy edičně méně využívány než materiály poetistické. Zařadili jsme i polemické a satirické verše a epigramy, které svým způsobem doplňují obraz avantgardního dění.